

FUÂDÎ VE RİSÂLE-İ ŞEVKİYYE FÎ-DEVERÂN-I SÛFİYYE'Sİ

Gencay Zavotçu¹

Duygupınarı Yorgancı²

ÖZET

Şa'bâniyye Tarikatının beşinci (bazı araştırmacılara göre altıncı) şeyhi olan Ömer Fuâdî Efendi söylem, eylem ve eserleriyle Türk tasavvuf tarihinde iz bırakmış bir şahsiyettir. Şeyhinin vaziyeti üzerine tarikatın kurucusu Şeyh Şa'bân-ı Velî'nin kabrine yaptırdığı türbe, bu türbenin yapılış öyküsünü anlatan Türbe-nâme ve tarikat şeylerinin menkabelerinden oluşan menâkıb-nâme onun öne çıkan eserleridir. Farklı boyutlarda yirmiyi aşkın eser ve risâle sâhibi olan Ömer Fuâdî Efendi'nin dinî-tasavvufî karakterli Risâle-i Şevkiyye fî-Deverân-ı Sûfiyye'si onun açıklama (şerh) alanındaki bilgi ve yeteneğini ortaya koyan bir eserdir. Şeyhülislâm Alî Çelebi, meşhûr adıyla Zenbilli Ali Efendi'ye ait olan, başka araştırmacıların ise ona ait olmadığı yolunda görüş bildirdiği Deverân-ı Sûfiyye'nin şerhi olan "Risâle-i Şevkiyye fî-Deverân-ı Sûfiyye" Fuâdî'nin Arapça bilgisi ile dinî-tasavvufî yetkinliğinin belgesi olması bakımından dikkate değerdir. Kur'an'dan muhtelif âyetlerle farklı konularda hadîslere de yer verilen eser, sûfîlerin âyinlerde icra ettikleri devirlerin muhtevâ ve manalarını irdeleyip açıklaması yönüyle eğitici ve bilgilendirici bir eser hüviyetindedir. Bu yazıda, Ömer Fuâdî'nin "Risâle-i Şevkiyye fî-Deverân-ı Sûfiyye" adlı eseri incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Şa'bâniyye, Ömer Fuâdî Efendi, şerh, "Risâle-i Şevkiyye fî Deverân-ı Sûfiyye

FUÂDÎ AND HIS WORK RİSÂLE-İ ŞEVKİYYE FÎ-DEVERÂN-I SÛFİYYE

ABSTRACT

Ömer Fuâdî Efendi, the fifth (according to some researchers) sheikh of Sha'bâniyye Order is a person who left a mark on the history of Turkish mysticism with his discourses, action and works. The tomb, built on the will of Sheikh Sha'bân-ı Velî, the founder of order, and Türbe-nâme, telling the story of its construction, and menâkıbnâme consisting of anecdotes of the order sheikhs are his leading works. "Risâle-i Şevkiyye fî Deverân-ı Sûfiyye", the work that displays there religious-mystic character of Ömer Fuâdî Efendi, who has more than twenty works and epistles in different length, is a work that reveals his knowledge and ability of commentary. "Risâle-i Şevkiyye fî Deverân-ı Sûfiyye" which belongs to, in the words of the author, Sheikh al-Islam Alî Çelebi, with his famous name Zenbilli Ali Efendi, on which other researchers asserts opposite views, is a remarkable work certifying Fuâdî's Arabic knowledge and religious-mystical competence. Containing various verses from the Qur'an and the hadithes on different topics, this work is a didactic and instructive work in terms of criticizing and of explaining the contents and the meanings of the circles which the Sufis perform in ceremonies. In this article, Ömer Fuâdî's "Risâle-i Şevkiyye fî Deverân-ı Sufiyye" will be examined.

Keywords: Şa'bâniyye, Ömer Fuâdî Efendi, commentary, "Risâle-i Şevkiyye fî Deverân-ı Sûfiyye

¹ Prof. Dr., Kocaeli Üni. Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gencayzavot@hotmail.com.

² Öğr. Gör., Yunus Emre Enstitüsü Türk Kültür Merkezi (YETKM).

1560 yılında Kastamonu'da dünyaya gelen Ömer Fuâdî, Şeyh Şabân-ı Velî'nin müntesiplerinden Himmet Dede'nin oğludur. Ömer Fuâdî'nin hayatı hakkında tezkireler ile edebiyat tarihine dair biyografik eserlerde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bursalı Mehmed Tâhir, Ömer Fuâdî'nin Kalbî Efendi adında bir oğlu olduğunu kaydeder (Bursalı Mehmed Tâhir, t.y.: 174). Tahsiline Kur'ân mektebine giderek başlayan Ömer Fuâdî, çocukluk yıllarında Şabâniyye tarikatının önemli temsilcilerinden Şeyh Şabân-ı Velî'nin sohbetlerine katılır. Ancak, Ömer Fuâdî henüz dokuz yaşında iken Şeyh Şabân-ı Velî vefat eder. Ömer Fuâdî, Kur'ân mektebinden sonra medrese tahsiline başlar, Arapça ve Farsça öğrenir. Şeyh Şabân-ı Velî'nin sohbetleriyle çocukluğunda tasavvufa gönül veren Fuâdî, gençliğinde sırasıyla Şeyh Abdalbâkî Efendi ile Muhyiddîn Efendi'ye intisap eder. Muhyiddîn Efendi 1604 yılında vefat edince onun yerine Şeyh Şabân-ı Velî dergâhının beşinci postnişini olur. Bu vazifeyi 33 yıl sürdürür. Bu süre zarfında halka verdiği vaazların yanı sıra fıkıh, tefsir ve hadis dersleri vererek birçok talebe yetiştirir. Bütün hayatını Kastamonu'da geçiren Fuâdî, 1636 yılında vefat eder.

Tarıkata girmiş sâliklere, halka ve ilim tahsil edenlere faydalı olması amacıyla birçok eser yazan Fuâdî, âlim ve şâir bir kişiliğe sahiptir. Feridüddîn Attâr, Mevlânâ, Müftî Alî Çelebi, Necmüddîn Râzî gibi sûfi ve âlimlerden de istifade ederek Şeyh Şa'bân-ı Velî'nin halifeleri ve menkıbeleri, Şab'âniyye tarikatının âdâb ve usûlleri, nefsin mertebeleri, halvet ve zikrin özellikleri gibi dinî-tasavvufî konularda çok sayıda eser kaleme alır. Eserlerini özellikle Şab'âniyye mensubu sâliklerin farklı dînî-tasavvufî konularda/durumlarda nasıl davranmaları ve ne yapmaları gerektiğini öğretmek için yazan Fuâdî, hemen hemen bütün eserlerinin giriş kısımlarında bu amacını açıkça beyan eder. Özellikle, şeyhleri olan Abdalbâkî Efendi ile Muhyiddîn Efendiler'in kendisinde bu ışığı görüp ilmî derinliği ve kaleminin gücünü fark ederek kendisinden bu eserleri yazma talebinde bulduklarını eserlerinde belirtir. Dînî ve tasavvufî konularda engin bir birikime sahip olduğu için eserlerinde sık sık ayet ve hadislerden iktibaslar yapar ve çeşitli menkıbeler nakleder. Eserlerinin giriş kısmında tarikat âdâbına uygun bir sunumla Halvetiyye silsilesini başlangıcından (Silsile Hz. Ebubekir'le ilgi kurularak takdim edilir) yaşadığı zamana, Şa'bâniyye koluna ayırarak anan Fuâdî, bu kısımda nisbeten ağır ve süslü bir anlatımı tercih etse de eserlerinin ilerleyen kısımlarında öğretme endişesinde olduğu için nisbeten anlaşılır bir ifade tarzını benimser.

İrili ufaklı yirmiyi aşkın eser yazan Fuâdî'nin Menâkıbnâme'si, yazarın eserleri arasında ilk sırada anılsa yanlış olmaz. Tarikatın kurucusu Şeyh Şabân-ı Velî ile halifelerinin menkıbe ve kerametlerini anlatıp Menâkıb-ı Şa'bâniyye, Menâkıb-ı Şa'bân-ı Velî, Menâkıb-nâme gibi adlarla anılan ve yer yer beyitlerle süslenen bu mensur eser, beş bölümden oluşur. “*Şeyh-i 'âlî-şân ve kuṭbu'l-aḳṫâb-ı zamân Kaṣṫamōnî'de türbe-i pür-envârlarında medfûn olan Şa'bân Efendi Sulṫân ḳaddes-Allâhu sırrahu'l-a'lâ revveh-Allâhu rûḫahu'l-mu'allâ Hazretleri'nün*

*muhtaşar menâkıb-nâmeleridir.*³ cümlesinden anlaşılacağı üzere eserinin başında ve bir çok yerde *kuṭbu'l-aḳṭâb* olarak niteleyip övgü ve saygı dolu sözlerle yücelttiği Şeyh Şa'bân-ı Velî ve halifelerinin kısaca anlatıldığı eserin birinci bölümünde velilik ve keramet konuları üzerinde durulur. İkinci bölümde Şeyh Şabân-ı Velî'nin silsile-i şerifi, üçüncü bölümde Şeyh Sünetî Efendi'nin menkıbe ve kerametleri, dördüncü bölümde Şeyh Şabân-ı Velî'nin menkıbe ve kerametleri ve beşinci bölümde ise Şeyh Şabân-ı Velî'nin halifelerinden Osman Efendi, Kazancı Hayreddin Efendi, Abdalbâkî Efendi ve Muhyiddin Efendi'nin menkıbeleri anlatılır (Aşkar, 2012: 126).

Türbenâme'de Şeyh Şabân-ı Velî Türbesi'nin yapılış öyküsü anlatılır. “*Türbenâme adlı eserinden öğrendiğimize göre, Şeyh Muhyittin Efendi, Ömer Fu'âdî'den, Hz. Pîr ve sonraki şeyhlerin merkadlerine bir türbe yapmasını vasiyet eder. Ö. Fu'âdî çeşitli sıkıntılarla da olsa, bu türbeyi yaptırır.*”⁴ cümlelerinde de belirtildiği üzere eser Şeyh Muhyiddin Efendi'nin vasiyeti üzerine Ömer Fu'âdî Efendi tarafından yaptırılan türbenin yapılış öyküsünü işler. Fırsat düştükçe beyit ve manzumelere de yer verilen bu eser, L. Nihal Yazar tarafından yayımlanmıştır (Yazar, 1985). *Maḳâle-i Ferdiyye ve Risâle-i Virdiyye* duaları konu alan ve dualar hakkında açıklayıcı bilgiler içeren bir risâledir. Yazar, kendisine kadar gelen Şa'bânî tarikat şeyhleri (*Silsile-i Şa'bâniyye*) Şeyh Şa'bân-ı Velî, Şeyh Abdü'l-Bâkî Efendi, Şeyh Muhyiddin Efendi ve Seyyid Yahyâ'yı sırayla andıktan sonra risâleyi, adı geçen kişiler zamanında okunan duaları ve anlamlarını, tarikat hal ve şeriat usullerini öğrenmek isteyenlerin (tâlibânın) elinin altında bulunması ve gerekli olduğunda yararlanılması için hazırladığını söyler. Risâlede duaların yanı sıra *Esmâ-i Hüsnâ; seyr-i sülûk, zevk, tecellî, fâkr, zikir, rüyâ, varidât, etvâr-ı seb'a, halvet, cezbe, cem ve fark, akıl, nefîs, ruh ve kalb* ile ilgili tarikat halleri ve şeriat hükümleri hakkında bilgilere yer verilir.⁵ (Zavotçu, 2007: 88; Ünal, 2008: 89). Nefsin terbiyesi ile ilgili olan *Muslihu'n-Nefs*'te *nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mülheme, nefs-i mutmainne, nefs-i râziyye* ve *nefs-i marziyyenin* vasıfları anlatılır (Zavotçu, 2007: 91; Özçelik, 2012: 13). *Risâle-i Halvetiyye* veya *Risâle-i Halvet* adları ile bilinen eser halvetin beyânı (tanımı), halleri, faziletleri v.d. özellikleri üzerine yazılmış bir risâledir. Yazar bu risâlede halvet halini, özellik ve erdemlerini *Fazâ'il-i İ'tikâf u Halvet, Beyân-ı Halvet* v.b. başlıklı kısımlarda açıklar. Sonra halvetin mertebeleri üzerinde durur, Halvetî şeyhlerinin halvet anlayış ve yaşamlarıyla ilgili bilgi ve hikâyeler aktarır. *Beyân-ı Zikr, Fî-Ahvâlî'z-Zikr* v.b. başlıklı kısımlarda ise zikir ve çeşitlerine dair bilgiler verir.⁶ (Zavotçu, 2007: 87). *Şevkiyye ve Zevkiyye* Mevlânâ'nın *Murâdiyyesi* ile tarikatın Sünbüliyye kolu kurucusu Şeyh Sünbül Efendi'nin *Taḳṭiyyesi*nden seçilen güzel sözleri işleyen öğretici (didaktik) bir risâledir. Bu iki eserden (*Murâdiyye, Tahkîkiyye*) aktarılan (yazarın deyişiyle *zikr ü nakl olunan*) sözler bazen açıklanarak bazen de

³1) *Türk Edebiyatı'nda Hâb-nâme ve Ömer Fu'âdî'nin Hâbiyye Risâlesi*, Hazret-i Pîr Şeyh Şa'bân-ı Velî Vakfı Yay., Yayın No.: 8, Kocaeli 2007, s. 89; 2) Ömer Fu'âdî; *Menâkıb-ı Şa'bân-ı Velî*, Süleymâniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. No.: 2287, yk. 133a.

⁴ Dr. Mustafa Tatçı; a.g.m., s. 38, 39.

⁵ Ömer Fu'âdî; *Makâle-i Ferdiyye Risâle-i Virdiyye*, Süleymâniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. 2287, yk. 173a-229a.

⁶ Ömer Fu'âdî; *Risâle-i Halvetiyye*, Süleymâniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. 2287, yk. 229b-238a.

önüne kırmızı mürekkeple yazılmış *fâ'ide* sözcüğü ile birlikte sunulmuştur. Yazarın da beyan ettiği üzere, risâlenin yazılış amacı bu iki eserde geçen çeşitli konulardaki (zıkr, irfân v.b.) yararlı ve güzel sözleri isteklilerin (tâlibân) okuyup anlamalarına yardımcı olmak ve bu sözleri açıklayıcı bilgi vermektir. (Zavotçu, 2007: 95). Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 3670/13 numarada bir nüshası bulunan *Beyânü'l-Esrâr* Arapça olup insanlar ile ruhların halleri, ehl-i tasavvufun özellikleri, namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetleri konu edinir. Manzum olarak kaleme alınan *Risâle-i Sadeîyye*'nin başlığı yazmalarda genellikle *Risâle-i Sadeîyye ve Makâle-i Düreriyye* şeklindedir. Nesir-nazım karışık bir eserdir. *Sadeîyye*'nin mesnevi nazım şekliyle yazılmış orta uzunlukta kasîde boyutundaki (66 beyit) kısmı, Ömer Fu'âdî Efendi'nin diğer eserleri gibi öğretici (didaktik) bir içeriğe sahiptir. Şair *Sadeîyye*'de, "*Sadeîyye, Halvetî tariki müntesiplerinin yaşaması gereken nefsin yedi mertebesi ve tavriyla ilgili özellikleri öğreten bir "sülûk-nâme"dir.*"⁷ cümlesinde de belirttiği üzere daha önce *Muşlihu'n-Nefs* adlı risâlede işlediği nefsin yedi hâli hakkında bilgi verir. Dolayısıyla konu bakımından iki eser benzerlik arzederler. (Sayacı, 2003: 20; Zavotçu, 2007: 92, 93). *Mecmûa-i İlahiyyât*, Halvetiyye tarikatı ve bazı kandil gecelerinin önemi ile ilgili ilâhiler içerir. (Tatçı-Sever; Ankara, 2012). 120 beyitten müteşekkil olan *Kasîde-i Pendîyye (Pend-nâme)* öğüt içerikli 120 beyitlik bir manzûmedir. Öğretici (didaktik) bir karakteri olan manzûmede zamandan, nefsin hevâ ve hevesine tutsak olan zamâne insanlarından, felek ve bahttan şikâyet, büyüğün küçüğe sevgisi, küçüğün büyüğe saygısı, devlete ve padişaha güven ve itaatin azalması v.b. konularda toplum hayatında önemini yitirmeye ve unutulmaya yüz tutmuş bazı örf ve âdetlerden söz edilir. Sosyal ve dini-tasavvufi konularla ilgili öğütte bulunulup eleştiriler yapılır. (Zavotçu, 2007: 92; Kıran, 2007; 1; Yekbaş, 2012: 363)⁸. 1148 beyitten oluşan *Bülbüliyye* Feridüddîn Attâr'ın Bülbül-nâme'sinden mülhem olarak yazılmıştır. *Bülbüliyye*, bübülün çirkin sesli/ötüşlü bazı kuşlar tarafından Hazret-i Süleymân'a şikâyet edilmesi ve yargılanıp aklanması konusunu işler (Zavotçu; 1997: 558-650; Yazar, 2004: 38). *Risâle-i Tevhîd* adıyla da bilinen *Maqâle-i Tevsihiyye ve Risâle-i Tevhidiyye* Allah'ın birliği (tevhîd) ve yüceliğini işleyen 11 varaklık küçük, mensûr bir risâledir. Aralara serpiştirilmiş beyitlerle süslenmiş risâle Ömer Fu'âdî Efendi'nin diğer eserleri gibi öğretici (didaktik) bir niteliğe sahiptir. (Zavotçu, 2007: 88, 89). *Risâle-i Müsellesât* başlığıyla sunulan ve yazarın yer yer beyit ve kıt'alarla süslediği risâle, Hz. Peygamber'in "*Dünyâda baña sevgüsü virilen üç nesnedür ki biri gökçek râyihâdur ve biri baña helâl olan hatunlardur ve biri namâzda gözüm nûrlanup şafâlanmakdur...*"⁹. me'âlindeki hadisi üzerine kaleme alınmıştır (Zavotçu; 2007: 92). Fuâdî'nin Şa'bâniyye tarikatı şeyhlerini tarihî sıra ile kısaca tanıtip bazı menkabelerine de yer verdiği *Silsile-nâme*, 7-8 varaklık hacmi ile bir risâle olarak anılabilir. (Zavotçu; 2007: 94) Fu'âdî'nin *Vâkı'ât* adıyla da anılan *Risâle-i Hâbiyye*'si, mesnevî nazım şeklinde yazılmış 678 beyitlik manzum bir eserdir. Baş tarafında şâir-nâme denilebilecek 100 beyti aşkın bir bölümde Bâkî'ye

⁷ Mustafa Tatçı: a.g.m., s. 40.

⁸ Ömer Fu'âdî; *Kasîde-i Pendîyye*, Ankara Milli Ktp., No.: 06 Mil FB 503, yk.: 53b-55b.

⁹ Ahmed b. Hanbel; *Müsned*, 3/128, 199, 285 (Göz nuru, Enes r.a.'dan).

kadar yetişen şâirlerin anıldığı, Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi ile Latîfî Tezkiresi etkilerinin hissedildiği *Risâle-i Hâbiyye*, kurgu izlenimi veren bir rü'yâ hâlinde yazarın tasavvufî yolculuğunu özetlediği bir eser mahiyetindedir. (Zavotçu, 2007: 108) *Aseliyye*, Fu'âdî'nin Hazret-i Peygamber'in hadislerinden birini işleyen ikinci eseridir. Hz. Peygamber'in "*Benim ashâbım yıldızlar gibidir*" hadisini zikreden yazarın akabinde hadîsin "*Bu söz Çihâr-yâr-ı Güzîn (Dört Halife) ve aşâb-ı kirâmın menkıbelerindedir ki Resûlullâh bir hadîs-i şerîfnde: "Benim aşâbım yıldızlar gibidir. Denizde ve karada (bahır u berrde) seferleriñizde ve diğêr hayırlı işleriñizde yañılış yapmayıp yıldızları gözeterek işleriñizi doğru yapınız ve seferiñizde yanılmadan doğru yolu bulmanız gibi benim ashâbım olarak dua ve sözleriñizde, başka durumlarda neye uyup hangi yolu izleyeceğimizi bilerek aydınlık ve doğru yolda (surât-ı müstakîm) olursunuz.*"¹⁰ şeklindeki Türkçe me'âlini verdiği *Aseliyye*, hadis üzerinde açıklama ve yorumlara da yer veren bir risâledir. *Gül-âbiyye*, "*În Tahîrî-i Muhtaşar Maqâle-i Remziyye ve Temsîl-i Risâle-i Gül-âbiyye est ve İn Maqâle-i Elbâbiyye ve Temsîl-i Risâle-i Gül-âbiyye est*" şeklindeki Farsça iki başlık altında sunulan 5 varaklık küçük bir risâledir. Risâlenin yazılış sebebinin açıklandığı *Sebeb-i Tahîrî-i Risâle-i Gül-âbiyye* kısmında yazar *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*'nin Mesnevî'sindeki

"Gerçi gül bogzeşt ü gül-şen şod harâb

Bûy-ı gül-zârem be-yâbem ez-gül-âb"

(*Gül geçti (soldu) ve gülşen harâb oldu ise de gül bahçesinin kokusunu gül suyundan bulayım*) beytinden esinlenerek risâleyi yazdığını söyler. (Zavotçu; 2007: 87). Risâlenin tarafımızdan incelenen bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmûd Ef. Nu: 2287'de kayıtlıdır.¹¹ Hayâtiyye, Fu'âdî'nin diğêr eserleri gibi öğretici (didaktik) mahiyette bir eser olup yazarın ifâdesiyle *tâlibleri irşâd maksadıyla* kaleme alınmış, dînî-tasavvufî konularda bilgi veren, araya yer yer beyitler serpiştirilmiş küçük bir risâledir. (Zavotçu; 2007: 88) *Cevâbiyye* bazı müfessirler ve eserleri hakkındaki dedikodular, bu dedikodular üzerine yazar ve bir takım kişiler arasında cereyan eden tartışmalar sonucu kaleme alınmıştır. (Zavotçu; 2007: 85)

¹⁰ 'Ömer Fu'âdî; *Risâle-i 'Aseliyye*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. 2287, yk. 44a. Hadis için bkz.: el-Hâfız Ebübekr el-Beyhakî; *el-Medhal*, Tahkîk: Dr. Muhammed Ziyâü'd-dîn el-'Azamî, Kuveyt 1404, s. 162-164, Hadîs No.: 151-154; el-Aclûnî, İsmâ'îl b. Muhammed; *Keşfü'l-Hafâ ve Muzilu'l-ilbâs 'amme 'ş-teheremine'l-ehâdîsi 'alâelsineti'n-nâs*, 3. bs., Beyrut 1351h, C I, s. 132.

¹¹ Ömer Fu'âdî; *Risâle-i-Gül-âbiyye*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. 2287, yk. 239b, 240a.

1. RİSÂLE-İ ŞEVKİYYE Fİ DEVERÂN-İ SÛFİYYE

Müftü Alî Çelebi'nin Arapça yazdığı *Deverân-ı Sûfiyye*¹² adlı eserinin Ömer Fuâdî tarafından yapılan şerhidir. Eserin yazılışı, sûfîlerle ulemâ arasında zikir esnasında devrin küfür sayılıp sayılmayacağı üzerine tartışmaların yoğun olduğu bir zamana rastlaması bakımından manidârdır. Ömer Fuâdî, böyle bir eser yazarak hem tarikat mensubu bir şeyhin zikir esnasında devri ma'kûl ve makbûl karşıladığını hem de bu konuyu yeterince araştırıp bu konuda yeterli bilgiye sahip olduğunu kanıtlamak istemiştir. Bu tahminlerin yanı sıra, hemen bütün eserlerini tarikat mensubu müridleri/sâlikleri çeşitli konularda bilgilendirmek için yazan Fuâdî'nin bu eserini de konu üzerine daha önce yazılmış eserlerden de yararlanarak tarikat mensûplarının zikir esnâsında icra ettiği devrin küfür sayılıp sayılmayacağı sorularına cevap olarak kaleme aldığı söylenebilir.

Sultan II. Mehmed'in (Fâtiḥ S. Mehmed) yardım ve iltifatlarına mazhar olan, eğitimini tamamladıktan sonra da medreselerde müderris olarak çalışan Alî Cemâlî Efendi, 1503 yılında Sultan II. Bâyezîd tarafından şeyhülislâm olarak atanıp Kânûnî Sultan Süleyman zamanına dek kesintisiz 23 yılı aşkın bir süre şeyhülislâmlık yaptı. Bu süre içerisinde kendisine sunulan soru kağıtlarını pencereden sarkıttığı zenbille alıp, cevaplarını soru sahiplerine zenbille verdiği için Zenbilli Ali Efendi nâmıyla anıldı. Fıkıhla ilgili *Muhtârâtü'l-Fetevâ* isimli bir eseri, manzum ve mensur iki risalesi ve II. Bayezîd adına yazılmış ahlâk ilmiyle ilgili bir eserin sahibidir. Zenbilli Ali Efendi'nin *Deverân-ı Sûfiyye* adlı bir eser yazması düşündürücüdür, dikkate değerdir. Bu risâle, onun şerîata sıkı sıkıya bağlı alışılmış bir din âlimi olmanın ötesinde gönül de önemseydiği, tasavvuf neşvesine sâhip bir din adamı olduğu fikrini verir. “*Zenbilli Ali Efendi'nin tasavvufî yönü de vardı. Bundan dolayı bazı eserlerde “Sûfî” nisbesiyle kaydedilmiş ve “erbâb-ı hâl, sâhib-i kerâmet” diye gösterilmiştir. Çelebi Halife ile İshak Karamânî gibi Halvetiyye şeyhlerinden yakın akrabaları bulunmakla birlikte Zeyniyye tarikatı şeyhi Şeyh Muslihuddin Mustafâ'ya intisap etmişti.*” (Küçükdağ, 2013; C 44 s. 248) cümleleri de Zenbilli Ali Efendi'nin tasavvufu yakın ilişki içerisinde olduğunu doğrular niteliktedir.

Zenbilli Ali Efendi'nin *Deverân-ı Sûfiyye* adlı eseri kendi devrinden sonra Ömer Fu'âdî Efendi'nin de ufkunu aydınlatmış, tarikat mensûplarının zikir esnâsında icra ettikleri devrin küfür sayılıp sayılmayacağı sorularına cevap olarak yazacağı risâlesine kaynak teşkil eder. Fu'âdî, kendisine yöneltilen soruya cevaben kaleme aldığı

¹² Eser ismi kaynaklarda genellikle *Devrân-ı Sûfiyye* olarak geçse de aslının *Deverân-ı Sûfiyye* olduğu ve halk ağzında galat olarak *Devrân-ı Sûfiyye* şeklinde anıldığı düşüncesindeyiz.

şerhini yazarken zikir esnâsında semâ ve devrin küfür sayılmayacağını ispatlama gayretinde olan bir eserin daha adını anar. Halvetiyye'nin Şa'bâniyye ile birlikte Anadolu'daki iki büyük kolundan biri olan Sünbülüyye'nin kurucusu Şeyh Sünbül Sinân'ın konu ile ilgili eserine atıfta bulunan Fu'âdî, bu vesile ile Şeyh Sünbül Sinân'ı saygı dolu sözlerle anıp yüceltir. Sünbül Sinân'ın konu ile ilgili eserinde (Risâletü't-tahkikiyye) devrin kâfir oyununa benzetilip ona raks denilmesine şiddetle karşı çıktığını, eserin yazıldığı devirde Sultan I. Selim (Yavuz S. Selim) tarafından da beğenilip takdir edildiğini belirtir. Sünbül Sinan bu eserinde devrin kâfir oyununa benzetilmesine, ona raks denilmesine şiddetle karşı çıkar, câhil ve mutaassıp kişilerin Arapça ve Türkçe risâleler yazarak raksın haram olduğunu iddia etmelerinin yanlış kanaatlerin neticesi olduğunu belirtir (Yücer, 2010: C. 33, s. 136).

Fu'âdî risâlesine Sultan Bayezîd Han zamanında şeyhülislâm olan müftü Ali Çelebi'nin deverân-ı sûfiyye hakkında yazdığı risâleyi şerh ettiğini beyan ederek başlar: “*Risâle-i -i Şevkiyye ve Maqâle-i Zevkiyyedür ki Dâr-ı Saltanat-ı ‘Osmâniyye Maḥmiyye-i Koştanîniyye’de Sulṭân Bâyez[îd] Ḥân ‘aleyhi’r-raḥmetihi ve’r-rızvân şeyḫü’l-islâm ve müftî’l-enâm olan müftî ‘Alî Çelebi ḫuddise sırrıhu ḫâzretleri deverân-ı sūfiyye ḫaḫḫında yazdıkları risâleye şerḫ ü beyân vâḫi’ olmuştur.*” (Fu'âdî, 79b) şeklindeki sunuşta belirttiği üzere eser, Sultan II. Bâyezîd devri şeyhülislâmı ‘Alî Çelebi’nin (nâm-ı diğeri Zenbilli Ali Efendi’nin) *Deverân-ı Sûfiyye* adlı risâlesine yazdığı açıklama (şerh) içerikli bir risâledir. Üzerinde çalıştığımız nüshanın “*Risâle-i Şevkiyye ve Maqâle-i Zevkiyye*” namıyla anılması “*Risâle-i Şevkiyye fi-Deverân-ı Sûfiyye*”nin iki farklı adla anıldığı fikrini verir.

Zenbilli Ali Efendi'ye aidiyeti tartışılan, başka yazarlara ait olabileceği düşünülen (İnanır, 2010: 155), hatta oğlu Fudayl Efendi'ye ait olduğu söylenen (Küçükdağ, 249) ve tam adı “*Risâle fi-hakkı'd-devrân ve'r-raks*” olan Arapça mensûr esere yazdığı şerhle Fuâdî hem Arapça'ya olan vukufunu hem de şerh konusundaki bilgi ve yetkinliğini ortaya koymuştur demek yanlış olmaz. Eserin *Sebebi te'lifhi şerḫ ü beyân* kısmında uzun uzadıya anlatılan “... *Monlâ ‘Alîyyi sūfi-cemâlî ki beyne'n-nâs Müftî ‘Alî Çelebi demekle meşhûrdur ḫaddes Allâhu sırrıhu Dâr-ı Saltanat-ı ‘Osmâniyye-i Maḥmiyye-i Koştanîniyye’de ḫuṭb-ı zâhiri tarafından emr-i sulṭânî-yi ḫâḫânî ve ḫuṭb-ı bâṭmî cānibden ḫükm ü tuğrayı ḡarra-i rabbâni ile ḫıdmet-i fetvâda iken deverân-ı sūfiyye aḫ vâ linden istifâ ve su’âl olundukda ḫiṭâb-ı kâfî ve cevâb-ı şâfî için taḫrîr etdikleri risâle-i şâḫḫu’l-maḫâl ve kâşifü’l-eşkâlleri ‘Arabî olmakla herkes müstefîdü’l-‘aşr olsun için bir ‘azîz-i ferîdü’-d-dehr Türkîye terceme idüb ve lakin beyân-ı ḫümâyûnları mazmûn-ı risâleye maḫsûs olup ḫuşûşen zamânemüzde daḫi ziyâde-i beyâna iḫtiyâc olup ve ba’z-ı iḫvân-ı ṭalibân iltimâs u taleb ettikleri ecilden elfâz-i belîğayı ve ‘ibârât-ı faşḫayı terk idüp şerḫ üslûbunda Mevlânâ-yı merḫûmuñ murâd-ı şerîflerince fevâ’id-i laṭife ve zevâ’id-i müfide ile şerḫ ü beyân olundu*” [80/b] cümlelerinde beyan olduğu üzere eser Müftü Ali Çelebi'nin Şeyhülislâmlığı sırasında

sûfilerin devri hakkında soru sorulması üzerine yazdığı *Deverân-ı Sûfiyye* adlı Arapça risâlenin şerhinden ve aralara *Fâ'ide* başlığıyla konulan gerekli bilgilerden oluşan bir eserdir.

17. yüzyılın ilk çeyreğinde yazıldığını sandığımız *Risâle-î Şevkiyye*'nin dili hakkında şunları söyleyebiliriz: Eserin öğretici bir amacı olduğu için Fu'âdî'nin açıklama ve bilgilendirmelerine tahsis edilen kısımlar anlaşılır mahiyettedir. Cümleler uzun olsa da anlaşılır mahiyettedir. Zenbilli Ali Efendi'nin *Deverân-ı Sûfiyye* risâlesinden aktarılan kısımlar Arapça'dır. Fu'âdî önce açıklayacağı metni *Deverân-ı Sûfiyye*'den Arapça olarak aktarıp akabinde aktardığı metni Türkçe'ye çevirip açıklar. Gerek duyuldukça eserde Farsça ibare ve ifadelere de yer verilir. Bu tertip tarzıyla *Risâle-î Şevkiyye fî Deverân-ı Sûfiyye* Arapça ve Türkçe iki dille yazılmış bir görünüm arz eder. Böyle olmakla birlikte eserde Türkçe yazılmış kısımlar Arapça kısımlara göre daha çok yer kaplar, kapladığı yer hacimce daha büyüktür. Klasik Osmanlı Türkçesi dil ve imlâ özelliklerini aksettiren eserde yer yer Eski Anadolu Türkçesi dil ve imlâ özelliklerine de rastlanır. Klasik dönemde -Up, -Üp" eki ile ifade edilen "-UbAn", "-ÜbEn" zarf fiili Eski Anadolu Türkçesi dönemini anımsatan dil ve imlâ özelliklerine bir örnektir.

Eserin başında âlemlerin ve canlı-cansız bütün varlıkları yaratan Allah'ı zikreden Fu'âdî, son peygamber Hz. Muhammed'in; Allah'ın "*Yâ Muhammed levlâke levlâk lemâ halaktü'l-eflâk: Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım*" hitabına mazhar olduğunu ifade eder. Akabinde Hz.Peygamber'e, ailesine ve ashabına salavat getirerek "*İnna li'l-insân zahrâ[n]ve batnâ[n]ve li-batnihi batnâ ila sebat abtun: İnsanın görünen ve görünmeyen yönleri vardır, görünmeyenler yedi dereceye kadardır.*" Ve (İnnalilkuranzahrâ[n] ve batnâ[n] ve li-batnihi batnâ ila sebat abtun: "*Kuranın görünen ve görünmeyen yönleri vardır, görünmeyenler yedi dereceye kadardır.*" hadislerine değinir. Açık olmayan bilgiye ulaşmanın yüksek bir ilme vakıf olmakla gerçekleşeceğini ifade eder. Ayrıca Bayezid Han zamanında İstanbul'da yetişen evliyalardan olan Sünbül Efendi ve onun Risâletü't-tahkîkiyye adlı eserinden bahseder. Risâletü't-tahkîkiyye de Sünbül Sinân'ın semâ ve devrin kâfir oyununa benzetilmesine, ona raks denilmesine şiddetle karşı çıktığını söyler. Câhil ve mutaassıp kişilerin Arapça ve Türkçe risâleler kaleme alarak raksın haram olduğunu iddia etmelerinin yanlış kanaatlerinin neticesi olduğunu belirtir. (Sül. Ktp., Esad Efendi, nr. 1761). Fuâdî de Bayezid Han'ın oğlu olan Yavuz Sultân Selim'in Sünbül Efendi'yi bizzat dinleyip "*Şeyh Sünbül Efendi kaddes-Allâhu sırrahu Hazretleriniñ Tahkîkiyye nâm kitâblarından gâh şarâhaten ism-i şerîfleri ile ve gâh kelâm-ı evveline surhla fâ'ide kelimesi yazmağla işâret olunup istidlâlen zıkr u naql olundu ve Sünbül Efendiniñ tahkîkiyye nâm kitâbı ol kitâbdur ki selâtîn-i Osmâniyyeden Sultân Selim Hân İbn-i Sultân Bâyezid Hân tâbi serâhümâ Hazretleriniñ zemân-ı pür-emânlarında Monlâ 'Arab dimekle ma'rûf bir fâzıl ve kâmil ehl-i 'ilm ile deverân-ı şûfiyye huşûşında Divân-ı Hümâyûn-ı Sultânî'de 'ulemâ'-i 'aşr u fużalâ'-i dehr hużûr-ı şerîflerinde bi'l-muvâcehe bahs-ı kâmil ile mübâhase idüp 'ulemânın ekseri Sünbül Efendi'yi taşdık idüp ve tahkîkini pesend itmegin ve dağî Sultân Selim*

Ĥân Hazretleri dahî bi'z-zât (...) isti'mâ ' idüp haqq Sünbül Efendi'niñdür deyü ĥükm idüp" (81a)¹³ cümlelerinde belirtildiği üzere Sünbül Efendi'nin zikir esnasında devrin küfr olmadığı şeklindeki görüşünü doğru bulup onayladıklarını beyan eder.

Fu'âdî, şerhe başlamadan risâlenin baş tarafında Zenbilli Ali Efendi'nin *Deverân-ı Sûfiyye*'yi yazma sebebini de yazarının ağzından aktarır: "*Şoñra mevlânâ-yı merĥûm bu ĥuşûşda kendülerden istifâ' ve su'âl olunduğda cevâb lâzım olduğun i'lâm ve beyân idüp; "Fe-lezime 'aleyñā beyānū'l-ĥaqqı bi'l-bürĥāni bi-naşşı's-şarīĥi ve't-tibyān" buyurdılar. Ya'nî nās çün ki bu cehlde ve bu ĥayrettedür. Bu ĥuşûşda delil-i şarīĥ ile mā ĥüve'l-ĥaqqı beyān bizim üzerimize lâzım olmuştur dediklerinden şoñra; "Ĥattā zāle's-şekkü 'an ĥulûb-ı ehl-i'l-îmāni ve 'ale'l-ĥuşûş fi'z-zākiriñi'l-mütereddidin" buyurdılar. Ya'nî bu cevâbı ānuñ-çün bizüm üzerimize lâzım olmuştur ki, zikir olunan tâlib-i ĥaqq zākirleri tekfîr idüp ya'nî deverân iden şûfiler kāfir olurlar deyü küfrlerine ĥükm etmeleri ehl-i îñdan ba'z-ı kimesneleriñ bu ĥuşûşda ĥalbine şekk ü gümān bırakmışdur. Tā ki, ol mü'minleriñ ĥalbinden āĥar mü'min kardeşi ĥaqqında sū'-i zann-ıla vāki' olan şekk ü gümān ĥitsün içündür. Ĥuşûşan zikir olunan tâlib-i Ĥaqq u ehl-i sülûk derviş zākirlerden ba'zısı kemāl-i ĥulûşa vāşıl olamayup maĥām-ı telvinde ve mertebe-i tereddüde olmağın ānlarıñ ĥalbine dahı şekk ü gümān zuhûr idüp yolundan ĥalmağ ĥavfî olıcağ ānlardan dahı şekk ü gümān ĥitsün için cevâb lâzım oldı dediklerinden şoñra; "Fe-ekseru'n-nāsi meftûnün bi-fitneti cühhāli'z-zemān" buyurdılar ve mevlânâ-yı merĥûmuñ bu kelām-ı şerîfleri kelām-ı sâbıĥlarına 'illet mesābesindedür ki, ehl-i îmānuñ ve ba'z-ı zākirleriñ ĥalblerine tereddüd ve şarīk-i Ĥağda şekk ü gümān vāki' olduğuna sebeb budur ki ta'aşşub ve inkār-ile cāhil-āne cevâb iden zemāne cāhilleriniñ sözü ve cevâbı fitnesi sebebiyle benî Ādem'den çok kimesneler meftûn ve maĥbûn olmuşlardır dimekdür."* [83/a, b] Metinden anlaşılacağı üzere, geçmişte âlim geçinen bazı kişilerin birtakım yazı ve eserlerinde sûfilerin zikir esnasında icrâ ettikleri devri küfr olarak nitelediklerini, zamanın şeyhülislâmı Müftü Alî Çelebi'nin de kendisine bu hususta yöneltilen sorulara cevap mahiyetinde *Deverân-ı Sûfiyye* nam bir risâle yazarak "*Ya'nî bu tū'ifeniñ kemāl-i 'ilmleri olmaduğu ecluden cüz'î şübhe ile ehl-i kıbleyi ĥuşûşan ehl-i sülûk tâlib ü zākirleri tekfîr idüp kāfir olurlar dedikleri için şikāra atılan oğ şikārda ĥarār etmeyüp taşra çıĥduğu gibi ānlar dahı i'tikāddan taşra eylece atırlurlar demek ola."* [83b] cümlelerinde açıkça belirttiği üzere zikir esnasında devr edenlerin kāfir olduğunu iddia edenler bilgisiz (cāhil) kimselerdir dediğini belirtir.

Fu'âdî şerhinde, Müftü Alî Çelebi'nin *Deverân-ı Sûfiyye*'nin girişi takibeden kısmında sûfilerin zikir esnasındaki devri hakkında Arapça beyan ettiği görüşleri cümle cümle veya kısım kısım Türkçe'ye çevirip açıklar. Açıklamalarını kırmızı mürekkeple yazılmış *fâ'ide* başlıklı kısımlarda önemli not, fıkra ve kıssa kabilinden bilgilerle destekler. Açıklamasını yaptığı fıkra, nokta veya husus hakkındaki düşüncelerini bazen de kırmızı

¹³ Ömer Fu'âdî; *Risâle-i Şevkiyye ve Zevkiyye*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. 2287, yk. 79b-109b.

mürekkeple yazılmış *lâ'îha*, *lâ'îha-ı dîger*, *fâsl*, *beyân-ı dîger* başlıkları altında ifade eder. Bu başlıklar bir husus ya da fıkrada bazen 5, 6, 7, 8 sıra sayısı ile sıralanır. Böylece bir fıkrâ, nokta veya hususu derinliğine ve ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışır. Yazarın şükürünü edâ ettiği *hamdü'l-mü'ellif* başlığının yanı sıra bazen de *hikâye*, *lâ'îha-i latîfe* ve *lâ'ihatü'l-'irfân* başlıkları altında fıkrâ, nokta veya husus ile ilgili kıssa, rivâyet ve hikâyeler aktarır. Kırmızı mürekkeple yazılı *hikâye* başlıklı rivâyetlerden birinde Cüneyd-i Bağdâdî, maiyetindekilerle birlikte hacca giderken yolları Tûr Dağı'na düşer. Hz. Mûsa'nın durağı olan bu yerde birlikte zikr edip namaz kıldıktan sonra bir ruhbân sesi duyarlar. Ruhbân yanlarına gelip Cüneyd-i Bağdâdî ve maiyetindekilerle hasbihâl eder. Hasbihâl sonunda müslümân olup onlarla birlikte Hacca gider: “*Hikâye: Ca'fer ibn-i Muḥammed r[aziya'llâhü 'an]h rivâyet ider ki, Ḥazret-i eṣ-Şeyḫü'l-Hâdî Cüneyd el-Bağdâdî ḫuddise sırruhu'r-reşâdî ile ḥacc-i şerîfe gider[ken] yolumuz Tûr Dağı'na uğrayup mevḫif-i Mûsâ a[leyi's-selâ]mda namâzdan soñra zikru'llâh ḥalkası olup Ḥazret-i eṣ-Şeyḫ derviṣ ve zâkirânı ile ḥalkada şevḫ ü şafâ ile ḍarb-ı tevḫîd ider iken ḥüb avâziyla uṣûl-i ḍarb-ı tevḫîd üzere bağlanmış zikre ḫâdir ve ‘ârif olup ve ol ‘aşr ḫavvâl tesmiye ve tḫlâḫ olunan zâkir ü ḫavvâllarına ḫûlû ḫûlû deyüp ḥüb avâziyla zikr okumağa emr etdüklerinde ânlar daḫî naṣâyih ü ma‘ârif mütē‘allık ve müṣ‘ir-i mazmûnu mutazammın ebyât-ı estâr-ı ma‘ârif-şi‘âr ve ilâhiyyât-ı pür i‘tibâr okuyup bu mertebe şevḫ-i Rabbânî ve Ḥaḫḫânî doldu ki, bu şevḫle kendümüz yerdemiyüz ve gökdemiyüz bilemedük. Tevḫîd temâm olduğdan soñra o maḫalle yakın kiliseden bir ruhbân “ecibûnî ecibûnî” deyü niyâz ve tazarru‘ idüp biz sükût etdük. Ba‘dehu bi’llâh ecibûnî deyü ând virdükde ruhbâna cevâb virelüm mü deyü ‘azîzden izn ḫaleb itdügümüzde ecibûhu le‘alla’llâhü yehdîhi deyü ruhbânın îmânı recâsına izn virüp ruhbân ol meclise geldikde cümlemiz ḥalka-i zikrden ferâğ üzere oturup bu ecluden Ḥazret-i ‘azîz ṣadr-ı meclise bulunmayup ve ‘azîz ruhbânın evvelden ma‘lûmu daḫî olmamağın ba‘de's-selâm men re‘isüküm dedikde ya‘nî re‘isiñiz olup cümleye mürşid-i kâmil olan ḫangîñizdur? İttifâḫî bu su‘âl vü ḫiḫâb ‘azîze vâḫî‘ olup ‘azîz daḫî ṣıfat-ı enâ‘iyyetden [enâniyyetden] ḫazer-i ḫulḫ-ı cemîllerinden ben dimeyüp küllühüm rü‘esâ‘ buyurdılar. Ruhbân eğerçi kāfirdür ve lâkin ‘ilm kuvvetiyle ‘âlimâne ve ‘ârifâne mu‘âmele ne‘am küllühüm rü‘esâ‘ ü ve lâkinne lâ bûdde lehüm min re‘isin ya‘nî gerçek cümlesi re‘islerdür ve lâkin bu cümle gürûha bir re‘isden lâzımdur dedikde biz daḫî ‘azîz Ḥazretlerine işâret idüp bunlardur dediğimizde tekrâr ‘azîze ikrâm u i‘zâz ile ḫiḫâb idüp ḫâziḫî'l-ḫâlâtü fi ümmet-i Muḫammedâ maḫşûṣ o ma‘mûm ya‘nî bu şevḫ vü zevḫle ve vecd ü hareket-ile zikru'llâh etmek ve bu faḫîr-âne ḫoyun yünü şûf libâs ve eski ḫırḫa vü pelâs giymek dîn-i Muḫammed'de size maḫşûṣ mıdur yoḫsa cümle ümmet-i Muḫammed'e ma‘mûm u ‘âmmıdur deyü su‘âl etdükde Ḥazret-i ‘azîz ehl-i taṣavvufdan derviṣ ve faḫîrlere maḫşûṣdur deyince ruhbân bi’llâh İncil'de gördüm ki bu ḫâl ve ṣıfat ümmet-i Muḫammed ḫulefâsı ve ḫulefâsınıñ ‘urefâsı hey‘eti vü ṣıfatı olsa gerekdür deyüp ḫâlen İncil'iñ ṣıdḫı ve ümmet-i Muḫammed ḫulefâsınıñ ḫüsn-i ḫâli zâhir ve müteḫaḫḫık oldı deyü küllî ṣafâlar etdi. Ve rûvî-i menḫabe eydür ol ruhbân ol an bi-ṣekk ü bi-gümân ṣıdḫla îmâna geldi ve bizüm ile Ḥacc-i şerîfe bile revân*

oldı.” [98/a, b]. Bazen de Türkçe'ye aktardıktan sonra kıssa, rivâyet ve hikâyelerin, kırmızı mürekkeple yazılı *terceme* başlığı altında detaylı açıklamasını yapar (99b, 100a).

Fu'âdî, açıklamasını yapacağı fıkra, nokta veya husus hakkındaki düşüncelerini bazen soru-cevap şeklinde kırmızı mürekkeple yazılmış *su'âl* ve *cevâb* başlıkları altında ifade eder. Bu anlatım biçimiyle *su'âl* başlığı altında kendisine yöneltilen soruları takdim edip akabinde *cevâb* başlığı altında söz konusu fıkra, nokta veya husus hakkındaki kendi fikrini beyan etmiş olur. Düzyazı (mensûr) olarak yazmasına rağmen Fu'âdî *Risâle-î Şevkiyye Fî-Deverân-ı Sûfiyye*'de şairliğini de sergiler ve “*Li-muharriri'r-risâle Dervîş 'Ömerü'l-Fu'âdî*” takdîmini takiben

Ey tâlib-i 'irfânî kesretde koma cânı

Bülbül gibi ol dâ'im vahdet gülü hayrânı

Meclâ-yı dil ü cânı pâk eyle 'alâ'ikden

İde tecellî tâ kim bir hâlet-i rûhânî

Hâliyle kemâliyle tahsîl-i fenâ eyle

Bâkî olup ol sen de 'ilm-i ledün sultânı [106a]

örneklerinde örüleceği üzere beyit ve dörtlük halinde yazılmış tasavvufi karakterli birkaç beytini de takdim eder.

Eserin son kısmında Fu'âdî “*Li-muharriri'r-risâle*” başlı altında Farsça iki beyt söyler. Fikir ağırlıklı beyitlerin Türkçe'ye çevirileri, Fu'âdî'nin bu beyitleri zikr esnasında tâlib, sâlik ve dervişlerin devrini küfür, kendilerini kâfir olarak niteleyen câhilleri tavsifen söylediği izlenimi verir. Bu beyitlerden ilki ve Türkçe çevirisi şu şekildedir:

Her ki bâ cehl-i denî da'vâ koned

'Âlim gûyed ve lîkin dîn buved [109/B]

(*Kim alçak, rezil bilgisizliğiyle dava ederse bilgin(ce) söyler, ama alçak olur.*)

Beyitlerin ardından eserin bitişini haber veren, cümle nebî ve veliler ile hassaten Şa'bâniye tarîkatı kurucusu Şeyh Şa'bân-ı Velî vasfında zikr olunan du'a cümlesine yer verilir: “*Ümmiddür ki Hakk te'âlâ celle ve 'alâ cümle enbiyâ ve evliyâ hürmetine ve 'ale'l-ıuşûş kuţb-ı 'âlemiyân ve ğavs-ı âdemiyan 'azîmimiz ve sulţânımız Şa'bân Efendi kıddise sırruhu hürmetine mevlânâ-yı merhûmuñ rûh-ı muţahherlerin taqđs idüp ve cümle 'azîzler du'âsı ile du'âların evvel ü âhîr ve zâhir vü bâtın üzerimize kabûl ide âmîn.*”[109b] Du'ayı takiben de *Hâtîme* kısmına geçilir. Yaklaşık bir sahifelik bu kısma yazı ile aynı renkte siyah mürekkeple yazılı “*Hâtîme*” alt başlığı ile geçen yazar, bu kısımda âlim ve sâlih kişilerin, safalı dostların risâlesini görüp bu risâlede yazılı olanlarla münkirleri susturması talebinde bulunur. Edepsiz ve saldırgan oldukları için de onlarla inatlaşmayı kavgaya girmemeleri, ağırbaşlı davranıp edepsizlere uymamaları önerisinde bulunur.

Eserin sonunda Nogayca İlahiler bulunmaktadır. Buharalı Şemseddîn Efendi'ye ait olduğu beyan olunan ilâhîlerden örnek bir dörtlük aşağıda sunulmuştur:

Hüve halkası kuruldu

Ey 'âşıklar kelgile

Yâd süfresi yazıldı

İşbu bahşı algıla

SONUÇ

Sonuç olarak belirtmek gerekirse *Risâle-i Şevkiyye Fî-Deverân-ı Sûfiyye*, Müftî Ali Efendi'nin *Deverân-ı Sûfiyye* adlı Arapça eserine Fuâdî'nin yaptığı Türkçe şerh risâlesidir. Dinî-tasavvufî bir eser olup sûfilerin zikr esnasında yaptığı devrin küfr niteliğinde olmadığını ıspatlama maksadıyla kaleme alınmıştır. Ömer Fuâdî'nin zikr esnasında yapılan devrin mahiyeti ile ilgili olarak yazdığı bu şerh risâlesi, daha önce başlayan bu tartışmanın yaşadığı devirde de gündemde olduğu fikrini verir. Fuâdî, yaşadığı devirde gündemde olan ve kendisine tâlip, sâlik ve dervişler tarafından yöneltilen devrin küfr sayılıp sayılamayacağı sorusunu cevaplarırken Müftî Ali Çelebi'nin Arapça *Deverân-ı Sûfiyye* adlı eserini kaynak olarak almış, Türkçe'ye tercüme edip açıklayarak konu hakkındaki tereddüt ve belirsizlikleri gidermek istemiştir. Şerhin baş tarafında belirttiği üzere bu konuda kalbinde zan ve şüphe olan tarîkat mensupları ile halktan kişilerin sayısı önemsenecek düzeydedir. Bu düzey, Fu'âdî'nin konu hakkında fikir beyan etme zarureti doğurmuştur. Şerhini *Deverân-ı Sûfiyye* üzerinden yapan Fu'âdî, görüşlerini Sünbül Sinân'ın *Risâletü't-taḥkîkiyye* adlı eseri ile de desteklemiş, biri âlim diğeri sûfî saygın iki selefinin görüşlerine atıfta bulunarak konuyu şüpheye yer vermeyecek biçimde açıklamak istemiştir.

KAYNAKLAR:

- Akdağ, Ahmet; “Ömer Fuâdî'nin Tasavvufa Dair Risâle-i Gül-âbiyye Adlı Eseri” (2016)
- Aşkar, Prof. Dr. Mustafa; “*Ömerü'l-Fuâdî'nin Menâkıbnâmesine Göre Şeyh Şabân-ı Velî'nin Tasavvufî Şahsiyetine Bir Bakış*” Tasavvuf, İlmi ve Akademik Araştırmalar Der., yıl: 13, S. 30, Temmuz-Aralık 2012, 1-32.
- İnanır, Ahmet; *Osmanlı'da Semâ, Raks ve Devrân Tartışmaları Bağlamında Şeyhülislâm Zenbilli Ali Cemâlî Efendî'ye İsnat Edilen “Risale fi Hakkı'd-Devrân ve'r-Raks”ın Aidiyet Sorunu*, Usûl İslâm Araştırmaları,, C 4, S. 14, s. 2010, 155-178.
- Kıran, Okt. Fatih; “*Ömer Fuâdî'nin Pendiyye Kasidesi*”, I. Ulusal Şiir Kongresi, Kocaeli Üni. Şiir Etkinlikleri Birimi, 18 Mayıs 2007, 13.45.
- Küçükdağ, Yusuf; *Zenbilli Ali Efendî*, DİA, TDV Yay., C 44, İstanbul 2013, s. 249.
- Ömer Fu'âdî; *Menâkıb-ı Şa'bân-ı Velî*, Süleymâniye Ktp. Hacı MahmudEf. No.: 2287, yk. 133a.
- Ömer Fu'âdî; *Makâle-i Ferdiye Risâle-i Virdiyye*, Süleymâniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. 2287, yk. 173a-229a.
- Ömer Fu'âdî; *Risâle-i 'Aseliyye*, Süleymâniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. 2287, yk. 44a.
- Özçelik, M., *17. Yüzyıl Osmanlı Mutasavvıflarından Kastamonulu Ömer Fuâdî (V. 1046/1636) ve "Muslihu'n-Nefs" İsimli Eseri*”, YLTezi, Necmeddin Erbakan Üni., Sos. Bil. Ens, Konya 2012.
- Sayacı, Ü.; *Ömer Fuâdî'nin Risâle-i Sadefiyye Adlı Eseri*, YL Tezi, Marmara Üni., İstanbul 2003.
- Sünbül Sinân, *Risâletü't-tahkikiyye*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1761.
- Sünbül Sinân, *Risâle Der Hakk-ı Zikr ü Devrân*, İÜ Ktp., TY, nr. 3868.
- Tatçı, Mustafa-Mustafa Sever; *Divançe-i İlâhiyât, Sadefiyye-Pendiyye*, Hz. Pir Şaban-ı Veli Kültür ve Sanat Der. Yay., Ankara 2012.
- Ünal, A.(2008).Ömer Fu'adi (V.1560/1636)'nin Risale-i Virdiyye Adlı Eserindeki Tasavvufî Görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Velikâhyaoğlu, Nazif; *Sünbülüye Tarikatı ve Kocamustafapaşa Külliyesi*, İstanbul 1999.
- Yazar, İlyas; *Ömer Fuâdî-Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Bülbülüyyesi'nin Metni*, İstanbul 2001.
- Yazar, L. Nihal; *Halvetiliğin Şa'bâniyye Kolu, Menâkıb-ı Şa'bân-ı Velî ve Türbenâme*, Ankara 1985.

Yekbaş, H. “Ömer Fuâdî'nin 'Kasîde-i Pendiyye'si Bağlamında Yaşadığı Devre Dair Eleştirileri”, I. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Şeyh Şa'bân-ı Velî'yi Anma ve Anlama, 2012, Kastamonu.

Zavotçu, Gencay; “*Tasavvufî Bir Eser: Menâkıb-ı Evliyâ Ya da Sünbüliyye*”, Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu, Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl., Adıyaman 16 Mayıs 2009, B Salonu., 15.00.

